

Międzynarodowy Kongres Rodziny

BUDOWANIE WIĘZI W MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Warszawa 17-19 marca 2017 roku

Godność osoby jako podstawa relacji z osobami
starszymi w rodzinie i w społeczeństwie

Stanisława Steuden
Instytut Psychologii KUL

Plan wystąpienia

1. Wprowadzenie w problematykę godności
2. Koncepcje godności
3. Godność osoby a starość
4. Godność w warunkach opieki zdrowotnej
5. Przygotowanie do godnego przeżywania starości

1. Wprowadzenie w problematykę godności

Godność osoby ludzkiej – łac. *dignity*)

Rewolucja godności ludzkiej (*revolution of human dignity*) (Jonas Toth, 1968)

Sposób definiowania

- **naukowy** - godność osobowa, osobista, osobowościowa, poczucie godności (F. Mazurek, 2001, M.Ossowska, 2000; J. Koziński 1998)
- **potoczny** - poczucie własnej wartości, szacunek dla siebie, duma, honor, piastowanie zaszczytnego stanowiska (W. Chudy, 2005)

Charakterystyka godności oparta na analizie znaczeń potocznych, odwołująca się do korzeni filozoficznych (W.Chudy, 2005)

- wartość o obiektywnej podstawie
- posiada szeroki zakres znaczeniowy od wartości zewnętrznych do wymiarów wewnętrznych
- obejmuje osobę, jej zachowanie, stworzone przez nią dzieła
- świadomość jej posiadania skłania osobę do czynu, który może wyrażać szacunek dla niej samej a także dla innych

Współczesne zagrożenia godności człowieka (Czekalski, 2007)

- **zagrożenia osobowe** - dotyczą ludzkich wyborów, wolności (autonomizacja sumienia, relatywizm moralny, absolutyzacja wolności, konsumpcjonizm)
- **zagrożenia strukturalne** – zmiany życia społecznego, mające negatywny wpływ na postrzeganie i respektowanie godności osoby ludzkiej (wynaturzenia demokracji, kultura śmierci, hedonistyczny styl życia).

2. Koncepcje godności

A. Teologiczne

B. Filozoficzne

C. Prawnicze

D. Socjologiczno-psychologiczne (Mazurek, 2001).

ad. A. Koncepcje teologiczne

Podstawy

- *Stary i Nowy Testament* (Donnelly 2009; Matysik, 2007)
- nauczanie Kościoła Katolickiego (kwestie społeczne, problematyka życia ludzkiego)

Istotne urzędowe dokumenty:

- *Konstytucja Duszpasterską o Kościele i Świecie współczesnym Soboru Watykańskiego II*
- *Gaudium et Spes*
- encykliki Jana Pawła - *Redemptor Hominis*, *Evangelium Vitae* (1995; *Fides et Ratio* (1998).

ad B. Godność w ujęciu filozoficznym

„każdy człowiek zasługuje na szczególną godność z racji bycia osobą”
(Szostek, 1995)

- **Godność osobista** –zależna od uznania społecznego, może podlegać zmianom i przemijaniu (Chudy, 2005).
- **Godność osobowościowa** – zintegrowana, dynamiczna całość, oparta na sposobie postrzegania jednostki przez samą siebie (poczucie własnej wartości, samoocena)
- **Godność osobowa** – fundament niezmiennej wartości człowieka (osoba stanowiąc niepodważalną wartość sama w sobie, posiada zarazem moralną powinność respektowania tej wartości w odniesieniu do siebie i innych ludzi)
(W. Chudy, 1998, 2004, 2005)

Godność osobowa – fundament niezmiennej wartości człowieka

- ma znaczenie podstawowe
- odnosi się w jednakowym stopniu do każdego człowieka
- jest niezbywalna i nie można jej utracić
- jest wartością nieusuwalną i niestopniowaną
- jest ściśle związana z prawami przysługującymi osobie
- stanowi o niezmiennym potencjale rozwojowym, dostępnym na przestrzeni całego życia
- żaden z etapów życia człowieka nie jest uprzywilejowany pod względem „*bycia mniej lub bardziej godnym*” (Chudy, 2005; Mazurek, 2001)

ad. 3. Godność osoby jako kategoria prawa

- Konstytucja Rzeszy Niemieckiej (1919)
- Konstytucja Portugalii (1933)
- wstęp do Konstytucji Irlandzkiej (1937) (Munch,2001)

Aktualne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997, art. 30) *„Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”*

Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ)

- Karta Narodów Zjednoczonych (1945)
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)
- Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka (1966).

Na forum Wspólnoty Europejskiej mi.in.:

- traktat z Lizbony (2007);
- Karta Praw Podstawowych (2000).

Dokumenty ONZ :

- Zasady Działania na rzecz osób starszych (Karta wiedeńska)
- Madrycki Międzynarodowy Plan Działania w Sprawie Starzenia się Społeczeństw (2002)

ad. 4. Socjologiczno-psychologiczne rozumienie godności

Godność

- integralny element struktury osobowości, poczucia tożsamości, samoakceptacji, prestiżu, honoru, szacunku względem siebie oraz względem innych ludzi
- właściwość osobowości kształtowana i zależna w znacznym stopniu od opinii społecznej i akceptacji systemu wartości właściwego danej kulturze (Mazurek, 2001, Ossowska, 2000).

Godność osobista

- względnie stała skłonność do określonego zachowania
- jest swego rodzaju cnotą
- odzwierciedla moralny aspekt charakteru
- nie jest darem, jaki człowiek otrzymuje od natury, społeczeństwa,
- nie jest również towarem, który można nabyć po cenie rynkowej

- jest nierozdzielnie związana z ludzką aktywnością
- człowiek kształtuje ją w procesie zaprogramowanego lub spontanicznego działania
- wskazuje ona na te aspekty postępowania, które owocują poczuciem sensu i wartości życia oraz dobrymi relacjami z innymi ludźmi (Kozielecki, 1977, 1998).

Sposób przejawiania się godności osobistej

- Wierność sobie, postępowanie zgodne z własnymi przekonaniem i uznawanym systemem wartości
- Obrona własnej tożsamości i indywidualności
- Niepodatność na manipulację i zabiegi socjotechniczne
- Zdrowy dystans wobec świata i nowych idei
- Dostojność i wzniosłość

Cnoty zapomniane - cechy ludzi posiadających godność osobistą

Godność osobista

..łączy w sobie cnot wiele,
często dzisiaj zapomnianych

- cierpliwość
- delikatność
- wdzięczność
- łagodność
- wierność
- wyrozumiałość współczucie
- usłużność
- patriotyzm

Źródła godności osobistej

- obrona własnej tożsamości i posiadanych przekonań, odpowiedzialność
- aktywność skierowana ku ludziom, wyrażająca się w solidarności z innymi, gotowości do poświęceń, walka z cierpieniem, solidarność z innymi
- tworzenie oryginalnych rzeczy i idei

(Kozielecki, 1977, Płużek, 1989)

Godność osobista a poczucie godności

- godność osobista - cecha charakteru
- poczucie godności - sąd sformułowany przez osobę, dotyczący jej własnego postępowania (Kozielecki, 1998).

Poczucie własnej godności

- **poczucie wolności i odpowiedzialności** (świadomość znaczenia własnego życia, unikalności posiadanych właściwości i zadań)
  - **efekt aktywności intencjonalnej podmiotu**, stawianie sobie określonych celów oraz konsekwentna ich realizacja, osobowe traktowanie siebie i innych
  - **poczucie własnej wartości**
-
- także subiektywne przekonanie że:
    - **jako osoba jestem kimś wartościowym, zasługuję na szacunek**
    - **inni ludzie traktują mnie jako kogoś wartościowego czy zasługującego na szacunek** (Kępiński, 2002, Płużek, 1989)

Składniki struktury poczucia własnej godności

- Szacunek wobec samego siebie - oparty na posiadanej i uznawanej hierarchii wartości oraz zgodnym z nią postępowaniu
- Zaufanie do siebie i swoich możliwości - uzdalnia do podejmowania trudnych i odpowiedzialnych zadań życiowych
- Pełna akceptacja siebie - zakłada świadomość swoich mocnych i słabych stron (Płużek, 1989)

3. Godność osobowa a starość

- jest niezbywalna i nieutralna – nikt nie może się jej wyzbyć, ani nie może być jej pozbawiony (Chudy 2005; Mazurek, 2001; Szostek, 1995).
- jest wartością nieusuwalną i niestopniowaną
- w okresie starości chroni przed pozbawieniem statusu osobowego (ciężka choroba)
- pozwala rozstrzygać trudne dylematy etyczne pojawiające się u schyłku życia – wskazując na jego wartość
- wnosi w życie człowieka starszego nieustanną dynamikę rozwoju, która w sposób bezpośredni ujawniać się może w realizacji godności osobowościowej

- jest związana z przysługującymi prawami (życia, rozwoju, autonomii, niezależności w podejmowaniu decyzji, szacunku dla indywidualnych wyborów, otrzymywania wsparcia)
- stanowi o potencjale rozwojowym, dostępnym na przestrzeni całego życia - żaden z etapów życia człowieka nie jest uprzywilejowany pod względem „*bycia mniej lub bardziej godnym*”.
- trudności, dysfunkcje, ograniczenia psychofizyczne doświadczane przez osoby starsze niczego nie ujmują ani nie dodają do posiadanej przez nie godności (Jan Paweł II, 1982),
- nadaje sens doświadczeniom starości i motywuje do pozytywnego przeżywania tego okresu życia.

Godność związana z tożsamością

- może zmieniać się w czasie
- odnosi się do zmian fizycznych, psychologicznych lub emocjonalnych
- pozostaje w relacji do kultury i społeczności
- jest czuła na zranienie i zachowania innych
- odzwierciedla poczucie, że jest sobą, niezależnie od czasu w którym żyje, warunków zewnętrznych, zadań i stawianych jej wymagań, stanu zdrowia, kondycji fizycznej i psychicznej
- odzwierciedla tożsamość osoby - poczucie jej ciągłości (Nordenfelt 2004).

Na czym polega godne przeżywanie własnej starości i starości innych ludzi?

- podejmowanie odpowiedzialności za własny rozwój
- przekraczanie różnorodnych ograniczeń
- realizacja wartości i postępowanie moralne
- akceptacja zmian dokonujących się w starości

Poczucie własnej godności

- jest nieodłącznym komponentem sensu życia człowieka
- odnosi się do wartości ostatecznych
- pozwala odpowiedzieć na istotne pytania egzystencjalne dotyczące celu, sensu i sposobu życia.

4. Godność w warunkach opieki zdrowotnej

Okoliczności naruszenia godności (Tadd i Bayer, 2006)

- podejmowanie decyzji dotyczącej osoby starszej z pominięciem jej osobistego stanowiska
- ignorancja, poniżanie i ograniczanie prywatności
- niedocenywanie kompetencji i zdolności osób starszych
- ograniczanie autonomii
- obawa przed zniedołężnieniem i ośpieniem prowadzące do społecznej izolacji
- brak właściwej komunikacji w sytuacji korzystania z opieki społecznej, medycznej
- niewłaściwe formy zwracania się do osób starszych

Czynniki wspierające poczucie godności

- opieka zorientowana na osobę
- właściwy kontakt z osobami starszymi
- poszanowanie autonomii
- empatia, współodczuwanie (słabości)
- wsparcie odpowiednie do potrzeb
- podstawowe prawa

Przygotowanie do godnego starzenia się w rodzinie i społeczeństwie

wychowanie do starości (obejmujące wszystkie pokolenia)

wychowanie w starości (dotyczącego osób już znajdujących się w tym etapie życia)

wychowanie przez starość (dokonywane często nieintencjonalnie przez osoby starsze w środowisku w którym żyją).

*„Dobrze, by starsi przekazywali młodym mądrość,
a młodzi przejmowali to dziedzictwo doświadczenia
i mądrości i nieśli je dalej, nie po to, by je przechowywać w
muzeum, ale żeby nieść je dalej, podejmując wyzwania, które
stawia nam życie (...).”*

Papież Franciszek 02.02.2014